

4. Nosirov J. Bo'lajak muhandislarning me'yoriy-metrologik kompetensiyalarini shakllantirishning nazariy jihatlarini//O'zMU XABARLARI – 2023 yil 1/6 son. 134-137.

5. Равен Дж. Компетентность в современном обществе: выявление, развитие и реализация [Текст] / Дж. Равен. - М., 2002. - 396с.

6. Сергеев А.Г. Метрология [Текст] / А.Г. Сергеев. - Москва: Логос, 2005. - 272 с

7. Марков Н.Н. Метрологическое обеспечение в машиностроении [Текст] / Н.Н. Марков. - М.: Изд-во «Станкин», 1995. -468 с.

O'SMIRLARDA DESTRUKTIV XULQ KO'RINISHLARINI SHAKLLANISHI

Komilova Aziza Sunnatullaevna

O'zbekiston Milliy universitetining Jizzax filiali

Maxmudova Xurshida Mirzabek qizi

O'zbekiston Milliy universitetining Jizzax filiali talabasi

Annotatsiya: Ushbu maqolada o'smir yoshdagi o'quvchilarda kuzatiladigan xulq-atvor ko'rinishlarini shakllanishi, ularni shakllanishiga sabab bo'luvchi omillarni aniqlash va shuningdek, ularga to'g'ri diagnoz qo'yish va ular bilan korreksiya ishlarini olib borish usullari haqida ma'lumotlar berilgan.

Kalit so'zlar: destruktiv xulq, deviant tur, eros, tanatos, libido, ong va ongsizlik, jazirama issiq, fazoil nutqiya, fazoil xulqiya, anomiya.

Destruktiv xulq muammosi 20-asrning o'rtalarida shakllangan. Psixologik yondoshuv shaxsning og'ishgan xulqidagi alohida ko'rinishlarini ijtimoiy-psixologik tafovutini ajratishga asoslangan. Destruktiv xulq- jamiyatda qabul qilingan ijtimoiy xulq ko'rinishlariga zid bo'lgan har qanday muqobil fikrlarni inkor etishga yo'naltirilgan xulq ko'rinishidir.

Destruktiv xulq 2 asosiy turlarda namoyon bo'ladi

1. Delinkvent tur —jamiyatda qabul qilingan ijtimoiy xuquqiy me'yorlarga qarama qarshi bo'lgan xatti — harakatlarga xulqning yo'nalganligi maishiy oilaviy nizolar, yo'l transport xodisalari, qo'pollik

2. Deviant tur —jamiyatda qabul qilingan axloqiy me'yorlarga qarama — qarshi xulqiy ko'rinishlarni namoyon etish [alkogolizm, suitsid narkomaniya] mexr muxabbatga ega bo'lmaganligi.

Destruktiv xulq bolalikdagi salbiy emotsional kechinmalar, ota onaning bolaga nisbatan emotsional sovuqqonligi natijasida zarur vaqtlarda ulardan etarli darajada mexr muxabbatga ega bo'lmaganligi, nasliy omillar bo'lishi ham mumkin. Bundan tashqari quyidagi sabablar ham aloxida e'tibor talab qiladi:

- Psixik sog'lomlik xolati xayot davomida qo'zg'ovchi omillar ta'sirida o'zgarib turishi mumkin

- Jismoniy sog'lomlik xolati hayot davomida keskin yomonlashish mumkin natijada inson xech qanday qonun qoidalarga bo'ysinishni xoxlamay qoladi

- Kasbiy soxada muvoffaqiyatsizliklar, bu xolatlarda inson o'zining noto'kisligini, qo'yilgan talabalarga javob bera olmasligini xis etadi natijada o'z o'ziga baho berish darajasi pasayadi, ijtimoiy mavqeini yo'qotadi, o'ziga bildirilgan e'tirozlarni adolatsiz deb qabul qiladi.

- Mayishiy moddiy muammolar.

- Alkogol yoki narkotik moddalarni istemol qilish.

Z. Freyd inson xulqiga 2 asosiy instinkt : Eros – xayot isintikti undagi quvvat (libido) xayotni saqlash, qayta tiklashga yo'naltiradi va Tanatos – o'lim instikti ,undagi quvvat xayotni vayron qilish va to'xtatishga yo'naltiradi (suitsid) Tanatos asosini Freyd barcha biologik xayot farmalari uchun umumiy bo'lgan biologik mexanizm tashkil etadi deb xisoblagan har bir organizm o'zidagi asabiy qo'zg'oluvchanlikni imkon qadar pasaytirishga xarakat qiladi o'lim barcha ichki qo'zg'aluvchanlikni umuman yo'qotadi, shuning uchun barcha tirik organizmlar o'limga intiladilar. Uning nazdida, shaxs bu insondagi ikki asos — onglilik va ongostlilik asoslarining kurash maydoni. «Libido» — jinsiy intilish quvvati inson faolligining, irodasining manbaidir. Shahvoniy intilish doimo onglilik doirasiga siqib chiqariladi va bevosita namoyon bo'lmay, o'zgarib, sublimatsiyalashib (o'zga holatga o'tib) boshqa intilish va xarakterlarda yuzaga keladi.

Deviant xulq- atvorni o'rganishning asosini E. Drukgeym tashkil etadi va u anomiya tushunchasini kiritdi. “O'z joniga qasd qilish” (1912) klassik asarida anomiyaga to'liqroq tarif berdi. Anomiya deganda, u keskin o'zgarishlar, sakrashlar, ya'ni jamiyatning me'yoriy tizimining yo'q qilinishi yoki zaiflashishi holatini tushundi. Bu talqinda anomiya ijtimoiy tartibsizlikdir.

Deviant axloqning yosh va jinsiy farqlanishi garchi asosiy mavzularni ko'rib chiqishda inobatga olinsa-da, bizning ta'limotimiz predmeti hisoblanadi. Shuni ta'kidlash zarurki, “og'ishgan xulq” atamasini 5 yoshdan kichik bo'lmagan bolalarga nisbatan qo'llash mumkin, qat'iy ma'noda esa – 9 yoshdan keyin. 5 yoshdan oldin bolaning ongida ijtimoiy me'yorlar haqidagi zaruriy tasavvurlar bo'lmaydi, o'z-o'zini nazorat qilish esa kattalar yordamida amalga oshiriladi. Faqat 9-10 yoshidagina bolada ijtimoiy me'yorlarga mustaqil rioya qilish qobiliyatining mavjudligi haqida gapirish mumkin. Agar 5 yoshdan kichik bo'lgan bolalarda axloqi yosh me'yoridan ahamiyatli tarzda og'sa, bunda uni yetilmaganlikning, asabiy reaksiya yoki psixik rivojlanish buzilishining bir ko'rinishi sifatida ko'rib chiqish maqsadga muvofiqdir.

Abu Nasr Al Farobiy Arastuga o'xshab fazilatlarni 2 turga ajratgan:

1. Fozoil nutqiya (aql idrokka asoslangan fazilatlar)

2. Fazoil xulqiya (xulqiy fazilatlar)ga ajratadi hamda ularning xususiyatlarini ta'kidlab o'tadi.

Deviant axloqning jismoniy shartlariga iqlimiy, geofizik, ekologik va boshqa omillarni kiritish mumkin. Masalan, shovqin, torlik, stressni potentsiyalovchi geomagnit ikkilanish kabi ko'rinishlar tajovuzkor va istalmagan axloqning nomaxsus sabablari bo'lishi mumkin. Avstriyalik rejissor Ulrix Zaydning “Jazirama issiq” hujjatli filmida havo yuqori haroratining inson psixik holatiga ta'siri g'ayritabiiy tarzda

aniq tasvirlab berilgan. Ota-onaning o'smir xulqidagi o'zgarishlar sababini izlashi yuzaga kelgan muammolarni konstruktiv tarzda hal etishi asosida amalga oshirilishi maqsadga muvofiq.

Agar o'smirning oila a'zolari muntazam tarzda o'zaro nizolar, baqiriqlar orqali ta'sir o'tkazish asosida muammolarini hal etishga o'rgangan bo'lsalar, boshqa ijtimoiy vaziyatda o'smir aynan o'zini shunday tutishga intiladi;

- shaxsiy muammolar (fiziologik va psixologik xarakterdagi muammolarning kelib chiqishiga sabab bo'luvchi o'smirlarda jinsiy rivojlanish xususiyatlari – pubertat davri xususiyatlarining namoyon bo'lishi);

- o'zining tashqi ko'rinishidan norozi bo'lish – “Terzit kompleksi” (kattalar tomonidan noadekvat idrok qilinishi). O'smir o'zini kattalardek his etishida unga bolalar kabi munosabatda bo'lish yoqmaydi;

- o'smirdagi tafakkurning tanqidiyligi – kattalar hatti-harakatiga nisbatan shubha bilan qarash, ularda o'rnatilgan axloqiy me'yorlarga nisbatan e'tiroz hislarining shakllanishga olib keladi;

- o'smirda nisbatan ma'lum bir ijtimoiy tamg'alarining bosilishi (o'qituvchilar tomonidan o'smirning o'zlashtira olmasligi, tarbiyasizligi, u bilan gaplashish befoydaligini ta'kidlash);

- ijtimoiy omillar (jamiyatda muammolarni kuch ishlatish orqali hal etilishi haqidagi g'oyasining o'rnatilganligi, maktablardagi o'quv sinflarning haddan ziyod to'laligi, maktabdan haddan ziyod charchash, asabiylashish).

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. The Routledge Handbook of Deviant Behavior. Ed.C.D. Bryant. Taylor&Francis Group, 2011. 632 p.

2. Змановская Е. В. Девиантология: (Психология отклоняющегося поведения): Учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений. М., 2003. 288 с.

3. Клейберг Ю.А. Психология девиантного поведения: Учеб. пособие для вузов. М., 2001.

4. Менделевич В.Д. Психология девиантного поведения. Учебное пособие. СПб.: Речь, 2005. 445 с.

5. Хагуров Т. А. Введение в современную девиантологию: Учеб. Пособие. Под ред. Г.В. Драча. Ростов н/Д, 2003. 344 с.

6. Umarov B.M. Tarbiyasi qiyin bolalar bilan ishlashda psixologik xizmatning o'rni. //uslubiy qo'llanma. – T. – 2008, 86-bet.

7. Sunatullaevna, K. A., & Axmedovich, R. O. (2022). Internet is a depression. The benefits and harms of cyberspace on the human psyche. *Eurasian Scientific Herald*, 5, 69-73.

8. Тошпулатова, Н. Х., & Комилова, А. С. (2016). Психолого-педагогическая работа по организации самовоспитания подростков. *Молодой ученый*, (10), 1306-1308.

9. Комилова, А. (2021). Роль родителей в подготовке молодежи к семейной жизни. *Общество и инновации*, 2(10/S), 437-441.

10. Жуманова, Н. Ш., Тошпулатова, Н. Х., & Комилова, А. С. (2016). Развитие инновационных систем в образовании. *Молодой ученый*, (4), 777-778.
11. Алимкулов, С. О. У., Мелибоев, А. Р., Комилова, А. С., & Туракулов, Л. Т. (2016). Решение разных проблем в образовании с помощью 3D-технологии. *Проблемы педагогики*, (12 (23)), 12-13.
12. Sunatullaevna, K. A. (2022). KITOBXONLIK MADANIYATINI SHAKLLANTIRISH. *International Journal of Contemporary Scientific and Technical Research*, 518-521.
13. Sunatullaevna, K. A., & Qudratovna, N. F. (2022). INTERFAOL METODLARNI QO'LLASHNING O'ZIGA XOS XUSUSIYATLARI. *International Journal of Contemporary Scientific and Technical Research*, 521-525.
14. Komilova, A., & Adilova, M. (2023). SHAXS EMOTSIONAL INTELLEKTINING PSIXOLOGIK VA PSIXOFIZIOLOGIK JIXATLARI. *Журнал Педагогики и психологии в современном образовании*, 3(2).
15. Komilova, A., & Adilova, M. (2023). AGRESSIYA–OSMIRLARDA YUZAGA KELADIGAN TAJOVUZKORLIK RIVOJLANISHIGA TASIR ETUVCHI FENOMEN SIFATIDA. *Журнал Педагогики и психологии в современном образовании*, 3(1).
16. Komilova, A., Husenova, M., & Xidirova, M. (2023). O'SMIR YOSHIDAGI O'QUVCHILARNI KASB HUNARGA YO'NALTIRISHNING ASOSIY XUSUSIYATLARI. *Журнал Педагогики и психологии в современном образовании*, 3(1).
17. Aziza, K., & Xurshida, M. (2023). TA'LIM-TARBIYA JARAYONINI TASHKIL ETISHNING O 'ZIGA XOS XUSUSIYATLARI. *International Journal of Contemporary Scientific and Technical Research*, 419-422.
18. Aziza, K., & Mohinabonu, H. (2023). TA'LIM SIFATINI OSHIRISHDA PEDAGOGIK TEXNOLOGIYALARNING O'RNI. *International Journal of Contemporary Scientific and Technical Research*, 87-89.
19. Usmanov, S., & Abduraxmanov, Z. (2023). VIRTUAL EDUCATIONAL SYSTEM FOR THE DEVELOPMENT OF INFORMATION AND PROFESSIONAL COMPETENCE OF FUTURE ENGINEERS. *International Journal of Contemporary Scientific and Technical Research*, (Special Issue), 55-63.
20. Alimov, N. (2023). CULTURE OF WESTERN AND ORIENTAL COUNTRIES. *Современные тенденции инновационного развития науки и образования в глобальном мире*.
21. Yuldashev, S. (2021). THE PEDAGOGICAL ESSENCE OF THE PROFESSIONAL ACTIVITY OF A TEACHER IN MILITARY EDUCATION. *International Journal of World Languages*, 1(2).
- Sunatullaevna, K. A., & Axmedovich, R. O. (2022). Internet is a depression. The benefits and harms of cyberspace on the human psyche. *Eurasian Scientific Herald*, 5, 69-73.
22. Umdjon, Y., & Madina, A. (2023, April). PROFESSIONAL MOTIVATION AND ITS STRUCTURE IN THE MANAGEMENT PROCESS. In *E Conference Zone* (pp. 11-16).

23. Umidjon, Y., & Humora, V. (2023). GENDER FARQLARNING IJTIMOIIY PSIXOLOGIK TOMONLARI. International Journal of Contemporary Scientific and Technical Research, 386-390.
24. Shavkatovna, N. B. (2022). AXBOROT TEXNOLOGIYALARI BILAN ISHLOVCHI SHAXSLARNING PSIXOLOGIK XOLATINING PATOLOGIYASI. International Journal of Contemporary Scientific and Technical Research, 658-662.
25. Ибайдуллаева, У. (2022). РОЛЬ СЕМЬИ В ПРЕДОТВРАЩЕНИИ КОНФЛИКТОВ МЕЖДУ ПОДРОСТКАМИ. Решение социальных проблем в управлении и экономике, 1(7), 81-83.
26. Ibaydullayeva, U. (2022). OILADA FARZAND TARBIYASINING IJTIMOIIY-PSIXOLOGIK XUSUSIYATLARI. Журнал Педагогики и психологии в современном образовании, 2(6).
27. Равшанов, О. (2022). Конфликты между учителем и учениками и способы их решения. Zamonaviy innovatsion tadqiqotlarning dolzarb muammolari va rivojlanish tendensiyalari: yechimlar va istiqbollar, 1(1), 508-511.
28. Axmedovich, R. O. (2022). GLOBALLASHGAN AXBOROT DAVRI VA SHAXSNING AXBOROT-PSIXOLOGIK XAVFSIZLIGI. International Journal of Contemporary Scientific and Technical Research, 38-44.
29. Каршибоев, С. (2022). Yosh yetakchining rahbarlikka xos psixologik jihatlari. Современные инновационные исследования актуальные проблемы и развитие тенденции: решения и перспективы, 1(1), 464-467.
30. Yuldashev, S., & Arakulov, G. (2023). ETHNOPSYCHOLOGICAL CHARACTERISTICS OF AGGRESSIVE BEHAVIOR IN FAMILY DISPUTES. International Journal of Contemporary Scientific and Technical Research, (Special Issue), 81-88.
31. Аракулов, Г. Т. (2023). МЕДИКО-СОЦИАЛЬНАЯ РЕШЕНИЕ ПРОБЛЕМ ДЕТЕЙ С РАННИМ ДЕТСКИМ АУТИЗМОМ. Academic research in educational sciences, 4(TMA Conference), 872-877.

О ПОЛИТИЧЕСКОЙ МАНИПУЛЯЦИИ МОЛОДЕЖЬЮ

Гарифуллин Рамил Рамзиевич

Институт психологии и образования
Казанского федерального университета

Тугалов Исмат Хатамович

Джизакский филиал Национального университета Узбекистана

Аннотация. На основании контент-анализа молодёжных мировых социальных сетей проведено качественное аналитическое исследование социально-психологического и социально-экономического состояния молодёжи всего мира (страны Запада, Ближнего Востока, Китай и России). Проанализированы факторы манипулятивного воздействия на молодёжь.